

<http://kladina.narod.ru/dremov/dremov.htm>

АНТРОПОЛОГИЧЕСКИ ДАННИ ЗА ЮЖНИТЕ ВРЪЗКИ НА НАСЕЛЕНИЕТО НА СИБИР ПРЕЗ НЕОЛИТНАТА И БРОНЗОВАТА ЕПОХА

В.А.Дремов
(Томск)

Указаният в заглавието въпрос за пръв път е поставен в 30-те год.(на 20 в.) от Г.Ф.Дебец във връзка с изясняването произхода на брахикрания антропологичен тип на населението на карасукската археологическа култура, които той в началото свързва с памиро-ферганския расов тип, а по-късно, променяйки позицията си – с далекоизточния монголоиден расов тип. През 60-те год., първата от тези хипотези получава детайлна обосновка в работите на В.П.Алексеев и Ю.Г.Рычков. Едновременно е установено сходство на карасукските черепи с изразено брахиморфните черепи на неолитната окуневска култура на Минусинската котловина (Г.Ф.Дебец, Г.В.Рыкушина), а по-късно е установено сходство и с други черепи от погребенията от късната бронзова епоха в района на Западна Тува и Западна Монголия (В.П.Алексеев). Изводът от тези наблюдения е фундаменталното заключение за съществуването в западните райони на Централна Азия и прилежащите области на Алтай и Саяните особено древно огнище на расообразуване, където основното население е европеидно, с вторично участие на монголоиди, което води до формирането на своеобразен расов тип – брахикранен (кръглоглав), широколицев, със силно изпъкване на носа и известно уплътняване на лицевите кости (В.П.Алексеев, Г.В.Рыкушина). Находките на черепи, морфологически близки до окуневските, от могилиците в лесостепните райони, северно от Минусинската котловина, от периода IV-III хил. до н.е. (Перевозное, Долгое озеро), позволяват да отместим времето на неговото възникване в крайна сметка до неолитната епоха.

В източните райони на Централна Азия, в териториите където исконно обитават монголоиди, съдейки по първите палеоантропологически находки от ранните епохи, също се наблюдава повишаване на черепния показател. Типично брахикранен е неолитния череп от Тамцак-Булак - череп от бронзовата епоха в Източна Монголия и китойския етап в Източното Забайкалие (Д.Тумэн, Н.Н.Мамонова). Брахицефализацията в западна и източна посока в Централна Азия следва да се разглежда като единен расогенетичен процес, довел до формирането на антропологичния окуневски тип. Сходство с окуневските черепи показва черепите от неолитните могили Уст-Иш и Иткул по горното поречие на р.Об (Алтайския край). Последните, в известна степен се доближават до неолитните черепи от Прибайкалието. В.П.Алексеев и О.Б.Трубникова (1984), доказват чрез широки съпоставки, че горнонеобската, окуневската и прибайкалската серии образуват определено единство.

Населението, оставило могилиците Уст-Иш и Иткул, в расово отношение е било смесено. Неговата близост с прибайкалските находки се определя, преди всичко от общия монголоиден компонент. Въпросът за произхода на европеидните елементи в горнообското население е сложен. Сравнявайки морфологичните особености на черепите и различаващите ги белези с прибайкалските, показват че това се дължи на европеидния компонент. За него са характерни някои древни форми на средиземноморската раса, известни по материали от неолитната и бронзовата епохи, обитавали южните райони на Средна Азия и Иранското плато, и представляващи хиперморфен средиземноморски вариант, представен в Тулхарския могилик на бишкентската култура в Южен Таджикистан (Т.П.Кияткина). Сред материалите от неолитната и бронзовата епохи в Средна и Передна Азия тулхарската серия заема обособено, но не и изолирано положение. Откриват се сходства се черепите от Серахския район до Ашхабад, некрополите Караелемат-Сай в Източното Прикаспие и селището Тахирбай III в делтата на Мургаб, също от бронзовата епоха,

които Т.К.Ходжайов обединява с черепите от Тулхар в един „източносредиземноморски вариант III”.

Всички тези некрополи влизат в кръга от паметници свързани с проникването в южните райони на Ср.Азия на скотовъдно население от север. Територията, откъдето започва това преселване не е много ясна. Изследваните в последно време материали от келтеминарската археологическа култура (могилника Тумон-Кичиджик) от Т.А.Трофимова, и Л.Т.Яблонский, не показват сходство с хиперморфния тулхарски вариант, както и не притежават каквото и да е сходство със средиземноморската раса изобщо. Така значителни северни райони в Средна Азия и южни в Казахстан в палеоантропологическо отношение си остават “бяло петно”. Възможно е, именно оттук групи от население, сходно с тулхарското, през неолита да са проникнали в северните склонове на Алтай, а в по-късно време, под натиска на андроновците и срубниците, да са мигрирали към в южните райони на Таджикистан и Тюркмения. Вероятно като следа от тази миграция да се окаже находката на неолитен средиземноморски череп до гр.Давлетканово в Южен Урал.

Днес антрополозите единодушно признават участието на европеидни елементи във формирането на неолитното население на Прибайкалието. Но въпросът за произхода на тази европеидност никой, конкретно не е изследвал. Логично се предполага че тя е свързана с проникването на изток на представителите на афанасиевската и по-късно на андроновската археологически култури (Г.Ф.Дебец, М.Г.Левин, В.П.Алексеев, В.И.Харнатович).

И.И.Гохман (1980), отнова преразглежда материалите от Фофановския могилник, и идва до извода за неоднородността на неолитното население в Забайкалието и наличието в неговия състав на долихокранен европеиден тип с високи лица, съпоставим с хиперморфния древносредиземноморски вариант от Передна и Средна Азия. Достоверността на тези съпоставки се потвърждава и от неголяма антропологична серия черепи с типичен средиземноморски облик от бронзовата епоха, открити в некропола Аймърлъг в Централна Тува. (същият е описан от И.И.Гохман в този негов труд).

Грацилен долихокранен тип (сплескан странично череп) с тясно издължено и добре профилирано лице и силно изпъкващ нос, е представен в неголяма краниологична серия от могилниците в Горното Приобие, преди появата на андроновското население там (Елунино I, Заречное I, Еловка II), и отразява нова мигрантска вълна от южни европеиди в западносибирската лесостеп.

В 1960 г, В.П.Алексеев описва неолитен череп открит до Красноярск, който се характеризира малка височина, уплътненост и изразена лицева прогнация в съчетание с крушовиден носен отвор и слаба изпъкналост на ностните кости. Намирайки сходство с подебен череп открит в неолитно погребение близо до с.Батени (северните райони на Хакасия), В.П.Алексеев предполага че в Южен Сибир са проникнали и отделни представители на тропическия расов ствол (негроиди). Понататъчните изследвания не потвърдиха извода на В.П.Алексеев. даденият комплекс от признаци е открит още при един карасукски и три много по-късни татарски черепа от Минусинската котловина (В.П. Алексеев, А.Г. Козинцев), но те са избарни от огромни краниологични колекции, наброяващи над 1000 черепа. В известните ни до сега материали от келтеминарската култура от Приаралието, чрез която са се осъществявали, според В.П.Алексеев, връзките на сибирското население с южните територии, черепи от този тип не са открити. Но пък в лесостепната зона и прилежащата част на тайгата в Западен Сибир черепи с широк нос, малка височина и лицева прогнация се срещат често в неолитната епоха. Очевидна е връзката на този тип не с екваториалния негроиден, а с монголоидния расов ствол. Подобни особености са характерни за някои групи от съвременното население на Западен Сибир, в частност, хантите обтиваци средното течение на р.Об, селкупите, чульмските тюрки.
